

شاهکارهای ادبی* (۴)

سیدحسین فاطمی

۲۳۶. صدر الافاضل خطبه‌ای تدوین کرده است که در آن تنها از پنج حرف میم، واو، ه، لام و الف استفاده کرده است. نویسنده با این کار خواسته ثابت کند که عربی زبان وسیعی است؛ به گونه‌ای که با حروف اندکی از آن نیز می‌توان خطبه‌ای طولانی نگاشت. آغاز:

ألا لا الآء الآء الآء الآء، أله مؤلهوه له لما لاه، و ولة
مهلوه املاها لملا لاه، ألا لا أول الآ الى الله، ولأ
لآلآه الأهمال لا الآء، للأمم ولا للملل الآ الله.^۱

۲۳۷. صدر الافاضل در نامه زیر ملترم به تکرار حرف شین شده است. آغاز:

هو الشاهد المرشد المنشى والراشد المبشر المخشى
مشهود می شود مشهور محتشم و محشود شریف
الشمیم مشفق شکوهمند شرف شعار دانشور با
کرامش شگرف بینش.^۲

۲۳۸. غزل زیر مرکب از پنج بیت است که بیت اول آن هیچ یک از حرفهای آن به یکدیگر وصل نمی‌شوند (اگر حرفی قابل اتصال باشد در آخر کلمه است) به عبارت دیگر بیت اول، حرف حرف است و بیت دوم، دو حرف دو حرف به یکدیگر متصل است تا بیت آخر که پنج حرف پنج حرف به یکدیگر متصل است. آغاز:

رخ زرد دارم ز دوری آن در
زده داغ و دردم درون دل آذر
چو من کاست گوئی شب فرقت تو
مه نو که باشد بدین گونه لاغر^۳

۲۳۹. کلمات بیت‌های زیر را از انتها به ابتدا نیز می‌توان خواند اما در معنی مخالف خواهد بود:

حلموا فما ساءت لهم شیم
سمحوا فما شحت لهم منن

سلموا فلا زلت لهم قدم
رشدوا فلا ضللت لهم سنن
اگر کلمات دو بیت فوق از انتها خوانده شود، بدین صورت می‌گردد:
منن لهم شحت فما سمحوا
شیم لهم ساءت فما حلموا
سنن لهم ضلت فلا رشدوا
قدم لهم زلت فلا سلموا^۴

۲۴۰. در قصیده زیر حرف اوک و حرف آخر هر بیت، همانند است و ترتیب الفبا رعایت شده است. آغاز:

انظر الى الحق من مدلول اسماء
وكونه عين كلى عين اجزائى
بالذى قلت انه عين مابى
من سؤال ومنطق وجواب^۵

۲۴۱. قآنی در ابیات زیر، حرف الف را به کار نبرده است.

آغاز:

برد ز گیتی برون ربیع چو لشکر
لشکر وی ملک وی نمود مسخر
دهر زدم سردیش بخویش مشوش
مهر ز بی مهریش بمیغ مستر^۶

* بیشتر سه شماره از این سلسله مقالات با عنوان «شاهکارهای ادبی» در شماره‌های

۳۷، ۴۴، ۴۷ چاپ کردیم، اکنون شماره ۴ آن را در این بخش می‌آوریم. آینه پژوهش
۱. دیوان صدر الافاضل نصیری امینی، به اهتمام فخرالدین نصیری امینی،
چاپ اول، ۱۳۶۵ هـ. ش. مقدمه، ص ۴۶.

۲. همان، ص ۳۵.

۳. مدارج البلاغه، رضا قلی‌خان هدایت، چاپ ۱۳۳۱، ص ۲۰۴.

۴. فن التقطیع الشعرى والقافية، صفاء خلوصی، بغداد، مکتبة المثنی،
چاپ پنجم، ۱۳۹۷ ق، ص ۳۷۴.

۵. همان، ص ۳۷۲.

۶. صناعات ادبی، جلال‌الدین همایی، مؤسسه مطبوعاتی علمی، ص ۱۲۳.

۲۴۲. اسماعیل بن عباد در مدح اهل بیت (ع) ابیاتی بی الف سروده است. آغاز:

قد ظلّ یجرح صدری
من لیس یعدوه فکری^۷

۲۴۳. شمس فخری در قصیده «مخزن البحور» در ضمن اشعار، الفاظ خاصی را به کار برده که اگر کنار یکدیگر قرار گیرند، شعر دیگری استخراج می شود. آغاز:

«پری رخ» ای که بر آرد ز نسترن گلنار
«دم» ا «د» م افکند اندر دلم «از» آن «گل» نار
عجب مسدار «بتم بر گل» از زند طعنه
کنون که کرد «ش ریحان» ببنده گی اقرار
هنو «ز» باش که تا «سنبل» ش بر آرد سر
«شود» ز «سنبل» جود «ش» نسیم غالیه بار
دمید خطش و بر گل همی «کند بر چین»
از آن دو زلفش «پرچین» شده است دیگر بار^۸

در صورتی که کلمات داخل گیومه در مصرع های اول در کنار هم قرار گیرند، مصرع اول از بیت زیر استخراج می گردد و از مصرع های دوم، مصرع دوم زیر به دست می آید:

پری رخ بتم بر گل ز سنبل کند پرچین
دمد از گلشن ریحان شود سنبلش پرچین

۲۴۴. قطعه «چهل کاف» شامل سه بیت است که در تمام کلمات آن، حرف کاف به کار رفته و تعداد آنها به چهل می رسد. این ابیات برای برآورده شدن حاجات با آداب مخصوص خوانده می شود:

کفناک ربک لم یکفیک واکفة
کفکافها ککمین کان منکلکا
تکرکراً ککر الکرفی کبیدی
مشکشکة کلت لکلکلکا
کفناک ربک کاف الکاف کرته
یا کوبکبا کان یحکی کوبک الفلکا

مولوی ارتضاعلی خان جو فاموی این قطعه را در «تفسیر چهل کاف» شرح کرده است.^۹

۲۴۵. ابن صقیل جزری (م ۷۰۱ق) در تمام کلمات عبارت زیر حرف صاد را به کار برده است. آغاز:

حصن الصمد حصان الصدر الصالح، النصر
الناصح، الصادق النصح، المصادق الصفوح،
الناصر الصدوق، الباصر المصدوق، فاصم عصم
العصاة، فاصم صنم المعاصاة.^{۱۰}

۲۴۶. در تمام کلمات عبارات زیر که به نظم و نشر است،

حرف جیم به کار رفته است. آغاز:

جدد جلال المجلس الجلیل، الأجل الجمیل،
الشجاع الامجد، الججاج الاجود، الجسود
المرتجی، الماجد المجتبی، الاجدل الامجدی،
المجد المجدی، جمال الامجاد، جواد
الاجواد.^{۱۱}

۲۴۷. در عبارات زیر که به نظم و نشر گفته شده، صناعت خیفاء (کلمه ای منقوط و کلمه ای غیر منقوط) به کار رفته است. آغاز:

المملوک فیض الله
نخب حلمک یبث همّا
یجث لهمّا یغث طبعاً
یضب و صدرأ یذب^{۱۲}

۲۴۸. ابن صقیل جزری متن زیر را بدون استفاده از حروف منقوط، نگاشته است. آغاز:

اطال الله طوال الطود الاطول، والمالک الاکمل، و
ادام دول آده و ووطدها، و عدل دعسام علوها
واسعدها، و حرس سوام سموها و سرمدها، و حسم
حسود حولها و اکدها.^{۱۳}

۲۴۹. جزری در متن زیر نیز تنها از حروف بی نقطه استفاده کرده است. آغاز:

ورد الصادر الاکرم، والوارد المکرم، ادام الله
سعود مرسله ومداه، و دله لأعلام المحامد وحده،
و دله عدو حوله و حماه، و احد سمو سماء
سعدو و حماه، و مهد مهاد عدله وهده، طول طولک

۷. المعجم المفصل فی علوم البلاغة، انعام فوّال عکّاری، بیروت، دارالکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۱۳ق، ص ۵۳۱.

۸. مدارج البلاغه، ص ۱۰۸.

۹. فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیت الله نجفی، شماره ۴۱۶.

۱۰. المقامات الزینیة، ابن صقیل جزری، دارالمسیرة، چاپ اول، ۱۴۰۰ق، ص ۲۵۰.

۱۱. همان، ص ۳۴۸.

۱۲. همان، ص ۳۷۶.

۱۳. همان، ص ۵۱۴.

طوله و هداه. ۱۴

۲۵۰. در متن زیر، حرفی منقوط و حرفی غیر منقوط است. آغاز:

وفدت صنوف کتابک، بل جمیل ضرب انصبابک،
شرفه جد برق، و فرق لب اشرق، و بل شوب منح
فري، و جم فلق سیر فلق ربا، فحضر به بلغ اناب
هجم، بلبل بویل ناضر تهتانه فانسجم.^{۱۵}
۲۵۱. در متن زیر، حرف اول هر کلمه همانند حرف آخر
کلمه قبل است. آغاز:

جدد دوام مجلس، سیدنا العالم، ملک کرماء
الزمان، نافع علماء الأوان، ناقد درر رواء البیان،
نظام مجرة هالة هذا البرهان، ناسف فناء السفاء،
الواسع عداء العطاء.^{۱۶}
۲۵۲. در تمام کلمات متن زیر حرف سین به کار رفته است.
آغاز:

السید السکوب، السند الکسوب، السامق النسب،
السابق الحسیب القسور، السفاح الاسور، السحاح
الباسل، السنی الناسل، السری المداعس، الخمیس
المنافس.^{۱۷}
۲۵۳. در تمام کلمات متن زیر حرف شین به کار رفته
است. آغاز:

اشعر الشجاع الشارخ، الشراع الشامخ، الاهش
الشنخوب، الابش الشؤوب، الاشسع الشدید،
الاشسع الرشید، الشمری الشکور، الشمرذلی
المشکور، شید مشید شجاعة.^{۱۸}
۲۵۴. الفاظی که در متن زیر به کار رفته، بدون حرکت
لبها تلفظ می شوند. آغاز:

شکر لسانی الصادق القدیر، القاهر النصیر،
الرازق الخلاق الخالق الرزاق، العزیز الحنان،
العادل الدیان، قاسر سقاط الساقطین، کاسر
عساکر القاسطین، ساطح هالة الهدایة، ناشر رایة
الدراية^{۱۹}

۲۵۵. در صورتی که بیت های زیر از ابتدا خوانده شوند،
دعا و اگر از انتها بخوانند، نفرین می شود:

عدلوا فما ظلمت لهم دول
سعدوا فلا زالت لهم نعم
بدلوا فلا شحت لهم شیم
رفعوا فما زالت لهم قدم
بیت های فوق، از انتها این گونه خوانده می شود:

نعم لهم زالت فلا سعدوا
دول لهم ظلمت فما عدلوا
قدم لهم زالت فلا رفعوا
شیم لهم شحت فما بدلوا^{۲۰}

۲۵۶. ابن حمدیس صقلی از تمام حروف الفبا در دو بیت
زیر استفاده کرده است:

من رفن الصلغ یسطوا لحظه عبثا
بالخلق جدلان ان اشکوا الهوی ضحکا
لا تعرضن لورد فوق وجنته
فانما نصبته عینه شرکا^{۲۱}

۲۵۷. بیت های زیر، منفتح است و هنگام تلفظ آن، لبها
باز می ماند. از علی بن شبلی.

قطعنا الغضا قطع القطا کل لیلة
الیک علی العیس العتاق العیاهل
قصدناک یا خیر العطایا لاننا
رایناک اهلا للعطایا الجزایل^{۲۲}

۲۵۸. قصیده بی نقطه از حظیری (یا خطیری):

صدود سعاد اصدر الدمع مرسلا
واساء رحوا لم احاوله او لا
محللة صدأ اراه محرماً
محرمه وصلا اراه محللاً^{۲۳}

۲۵۹. قصیده زیر از حظیری منفتح است. (لبها هنگام
تلفظ به هم نمی خورد) آغاز:

۱۴. همان، ص ۵۱۶.

۱۵. همان، ص ۵۴۱.

۱۶. همان، ص ۵۸۰.

۱۷. همان، ص ۱۲۶.

۱۸. همان، ص ۱۲۸.

۱۹. همان، ص ۴۹۹.

۲۰. الحدائق البدیعیة فی الانواع الادبیة، یوسف بدیع دمشقی، خطی،
کتابخانه آیت الله العظمی گلپایگانی، کتابت ۱۲۱۰ق، شماره
۳۳/۶۳، حدیقه ۱۵.

۲۱. همان، حدیقه ۲۵.

۲۲. همان.

۲۳. همان، حدیقه ۲۷.

ها انا ذا عاری الجلد
اسهرنی الذی رقد
آه لعینین نظرت
الی غزال ذی غید^{۲۴}

۲۶۰. صفی‌الدین حلی قصیده‌زیر را متصل ساخته است.
(تمام حرف‌های آن به یکدیگر متصل است؛ مگر حرفی آخر
کلمه قرار گیرد.) آغاز:

سل متلفی عطفاً عسی يتعطف
فلقد قسا قلبا فما يتلطف
ظبی تحکم بی فسأط جفنه
سقمأ یحسمی بعضه لی متلف^{۲۵}
۲۶۱. قطعه بی نقطه از احمد بن ورد:

علم العدو مالا للوام
و دوام صدک و هو صد حمام
لولاک ما حدر السهاد دموعه
ولما اطار کراه حرّ ادم^{۲۶}

۲۶۲. در صورتی که حرف اول کلمات در قطعه‌زیر از علی
بن زین‌الدین محمد عاملی، کنار یکدیگر قرار گیرند آیه شریفه
«فأمنوا بالله ورسوله النبی الامی الذی یؤمن بالله وکلماته
وأتبعوه لعلکم تهتدون» استخراج می‌شود. آغاز:

فلاح اذا مسا نالنا و عنانا
امان بال المصطفی لجفانا
لهم هربی والدهر رتب سجنه
ومنهم لما هنا الفواد لقانا^{۲۷}

۲۶۳. در شعر زیر، صناعت خیفاء (کلمه‌ای منقوط و
کلمه‌ای غیر منقوط) به کار رفته است. آغاز:

اسمح فبث السماح زین
ولا تخب املاً نضیف
ولا تجز ردّ ذی سؤال
فئن ام فی السؤال خفف^{۲۸}

۲۶۴. خطبه‌ای از کفعمی بدون نقطه. آغاز:

الحمد لله مالک الممالک و مہد المسالک و سع کل
احد عطاء، و دمر کل مارد لاواه، احمده حمداً عدد
ارواح الاملاک و هطل الرکام و الرکاک. ارسل
محمداً اکرم الرسل و اسعدهم و اسمحهم و احمدهم
للامّة. ۲۹

۲۶۵. علی بن زین‌الدین محمد عاملی، کلمات قطعه‌زیر را
به گونه‌ای انتخاب کرده است که اگر حرف اول کلمات آن، کنار
یکدیگر قرار گیرند آیه «لقد منّ الله علی المؤمنین اذ بعث فیهم

رسولاً من انفسهم یتلو علیهم آیاته و یرکبهم و یعلمهم الکتاب
والحکمة وان کانوا من قبل لفی ضلال مبین» استخراج می‌شود.
آغاز:

لذکری قلوب دام منها نوالها
اذا لحقت للفوز هان عقالها
لمن یشتکی الشاکی لدفع مس
لمة والطافه مدى نهاه ینالها^{۳۰}

۲۶۶. علی بن زین‌الدین محمد عاملی کلمات قطعه‌زیر را
نیز به گونه‌ای انتخاب نموده که با کنار هم قرار دادن حرف اول
کلمات، آیه «والذین یمسکون بالکتاب و اقساموا الصلوة انا
لانضیع اجر المحسنین» استخراج می‌گردد. آغاز:

وللسعد ال لبنی ذریعتی
یدوم ندام یصطفیه موفق
سقینا کوسا والدیار ذات بنا
ازوالنا کربا تو الیه اشفق^{۳۱}

۲۶۷. «مهور الحور» از شیخ حر عاملی (م ۱۱۰۴ق) در
مدح امام علی (ع) که شامل ۲۹ قصیده است و هر قصیده از ۲۹
بیت شکل گرفته است. این مجموعه قصاید «محبوبات
الطرفین» است. با این توضیح که به ترتیب حروف الفبا سروده
شده و در هر قصیده حرف اول هر بیت با حرف قافیه یکی است
مثلاً قصیده‌ای که قافیه اش «ه» است، همه ابیاتش نیز با حرف
«ه» آغاز می‌شود و همین‌گونه دیگر حروف. قسمتی از «مهور
الحور»:

۲۴. همان، حدیقه ۲۵.

۲۵. همان، حدیقه ۲۶.

۲۶. همان، حدیقه ۲۷.

۲۷. نسخه خطی به شماره ۳۴/۱۵۷، کتابخانه آیت‌الله العظمی گلپایگانی،
کتابت ۱۱۰۶، به خط مؤلف، ص ۲۸. عبارات «وعنانا»، «والدهر» و
«ومنهم» حرف واو، حرف اول محسوب می‌شود.

۲۸. الحدائق البدیعیة، حدیقه ۲۸.

۲۹. نسخه خطی به شماره ۲۳/۲۱۸، کتابخانه آیت‌الله العظمی گلپایگانی،
عبدالرحیم اصفهانی، کتابت: قرن ۱۳.

۳۰. نسخه خطی کتابخانه آیت‌الله گلپایگانی به شماره ۳۴/۱۵۷، ص ۲۵.

۳۱. همان، ص ۲۷. در «وللسعد» و «والدیار» حرف واو به عنوان حرف اول
حساب شده است.

هو الحبّ لافيه معين تر جّاه
ولا منقذ من جوره تنسوخته
هو الحنّف لايفنى المحيّن غيره
ولولاه ماذاق الورى الحنّف لولاه^{۲۲}

۲۶۸. موارد السالك لأسهل المسالك، عبدالله بن يوسف
يوسفى حلبى (م ۱۱۹۴ق).

این کتاب در علم اصول و بی نقطه نگاشته شده و در بولاق
در سال ۱۳۰۸ق به چاپ رسیده است.^{۲۳}

۲۶۹. القصيدة المهملة، ابو محمد عبدالله بن محمد
شویکی خطی، بدون نقطه. آغاز:

لآل محمداً على السلام
واكمال السرور على الدوام
وهم اعلى ملوك الحمد طرا
واهل العلم والهمم الزكّام^{۲۴}

۲۷۰. قصیده مصنوع از اهلی شیرازی (۸۵۸-۹۴۲ق)، در
مدح امیر علی شیر.

این قصیده شامل ۱۴۹ بیت است که حدود ۹۱ بیت از آن
استخراج می شود و در بیت های استخراج شده، بحرهای
۱۹ گانه نمونه هایی از صنایع بدیعی و قافییه و ... آورده است.
همچنین حروف اول ابیات قصیده اگر جمع گردند، قطعه ای
استخراج می گردد. از حشو (جزء وسط مصراع) مصراع های
اول قطعه ای خالی از الف و از حشو مصراع های دوم قطعه ای
بی نقطه استخراج می گردد. آغاز:

نسیم کاکل مشکین کراست چون تو نگار
شمیم سنبل پرچین کجاست مشک تثار
شمیم خیزد از آهو ولی نه زین خوشتر
نسیم گل وزد اما چنین نه عنبر بار
از کلمات مشخص شده در مصراع های اول، مصراع اول
بیت زیر و از مصراع های دوم، مصراع دوم زیر به دست می آید:
نسیم کاکل مشکین کرا خیزد ازین خوشتر
شمیم سنبل پرچین کجا ریزد چنین عنبر
بحر: هزج مثنی سالم. قافییه: مقید مجرد. صنعت:
ترصیح.

حرف اول بیت ها در صورتی که کنار یکدیگر قرار گیرند،
قطعه ای استخراج می شود. آغاز:

نشان فضل بنام کسیست طغرایش
که سال های بسی دیر باد و خواهد بود

از حشو مصراع های اول قصیده، قطعه ای بی الف استخراج
می شود. آغاز:

کلك ملك سخن که سخیست

دم توفیق همدمت بوده

از حشو مصراع های دوم، قصیده ای بی نقطه استخراج
می گردد. آغاز:

سرور ملك كرم حاكم دهر

كامل كارگه اهل كمال^{۲۵}

۲۷۱. قصیده مصنوع از اهلی شیرازی، در مدح سلطان
یعقوب.

این قصیده از ۱۵۴ بیت تشکیل شده که حدود ۱۱۰ بیت از آن
استخراج می شود و شیوه نگارش آن تقریباً شبیه قصیده قبل
است. آغاز:

هوای جنت کویت نسیم عنبر بار

فدای نکته مویت شمیم مشک تثار

ندیده گلشن عالم چو سر و بالایت

نبوده در چمن حسن چو تو گل رخسار^{۲۶}

۲۷۲. قصیده مصنوع از اهلی شیرازی، در مدح شاه
اسماعیل.

این قصیده از ۱۶۰ بیت تشکیل شده که ۱۲۰ بیت از آن
استخراج می گردد و اسلوب آن با کمی اختلاف شبیه قصیده های
مصنوع دیگر اهلی شیرازی است. آغاز:

هوای گلشن کسویت نسیم باد بهار

گدای خرمن مویت شمیم مشک تثار

مگر گشود در جان هوای آن سر کوی

که بوی عنبر سارا دمید از آن گلزار^{۲۷}

۲۷۳. قصیده مصنوع از تیمور حسینی، ۱۶۲ بیت که ۱۳۰
بیت از آن استخراج می گردد. آغاز:

۳۲. الغدير، علامه امینی، بیروت، دارالکتاب العربی، چاپ سوم،
۱۳۸۷ق، ج ۱۱، ص ۳۳۴ م.

۳۳. معجم المطبوعات العربیة، یوسف الیاس سرکیس، قم، کتابخانه
آیت الله نجفی، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ستون ۱۹۵۸.

۳۴. الذریعه، ج ۱۷، ص ۱۳۳.

۳۵. کلیات اشعار مولانا اهلی شیرازی، به کوشش حامد ربانی، کتابخانه
سنائی، ۱۳۴۴ش، ص ۷۷۷-۷۹۷.

۳۶. همان، ص ۷۹۸-۸۲۱.

۳۷. همان، ص ۸۲۲-۸۴۸.

هزار گلشن رویت بدهر حسن نما

غبار برزن کویت بمهر داد صفا^{۳۸}

۲۷۴. قصیده‌ی مصنوع از حافظ علی بن نور هروی غوری متخلص به عیسی، در مدح سلطان حسین بایقرا. آغاز:

حریم حرمت کوی تو جنت ابرار

شمیم نکهت موی تو راحت احرار^{۳۹}

۲۷۵. قصیده‌ی مصنوع از حافظ علی بن نور، متخلص به عیسی، در مدح شاه عباس اول. آغاز:

نظم لالی قصاید حمد و سپاس و عقد جواهر فرائد ...

شراب شربت ذوقت شفاست ای دلدار

عذاب محنت شوقت بلاست بی مقدار^{۴۰}

۲۷۶. ممتاز البدایع، قصیده‌ی مصنوع دیگری از عیسی است.^{۴۱}

۲۷۷. قصیده‌ی مصنوع از واصلی.^{۴۲}

۲۷۸. قصیده‌ی ای از میرزا محمد کاظم بن محمد جاجرمی متخلص به ادا، شامل ۱۵۰ بیت، پایان سرودن ۱۷۷ ق. در هر بیت از این قصیده، یک یا چند صنعت به کار رفته است. آغاز:

ای روی مهوش تو ربوده ز جان قرار

وی موی دلکش تو نموده روان فکر

ای از بیاض جبهه‌ی تو والضحی عیان

وی از سواد زلف تو واللیل آشکار^{۴۳}

۲۷۹. مفاتیح الکلام فی مدایح الکرام، سید حسین قوام الدین بن سید صدرالدین شیروانی (م ۶۷۹ یا ۶۲۹ ق).^{۴۴} وی این قصیده را در مدح وزیر اعظم محمد ماستری سرود و او نیز هفت خروار ابریشم به عنوان صلّه به شیروانی اهدا کرد.

بیت‌های این قصیده در وزن‌های مختلف است که به طریق توشیح اخراج می‌شود. (در نظم یا نثر، کلمات یا حروفی مشخص آورده شود که چون یک جا جمع شوند بیت یا نثر دیگری پدید آید.) برخی بیت‌های هم وزن، دویستی یا سه بیستی یا چهار بیستی است. یکی از سه بیستی‌های آن چنین است:

بشد ز تازه جوان شاخ ارغوان آرام

کامده است چمان سرور در چمن دلدار

صبح کرده در آمده به شیوه همچون مست

قد صنوبر چون زاد سر و قامت یار

دهان گل چو لب یار من کند خنده

چو عرعر از قد دلدار من برد هنجار

از مصرع‌های اول بیت‌های فوق، مصرع اول از بیت زیر و

از مصرع‌های دوم، مصرع دوم استخراج می‌شود.

شد تازه شاخ ارغوان در شیوه همچون یار من

کامد چمان سرو چمن چون قامت دلدار من^{۴۵}

۲۸۰. تخمیس بی نقطه از عبدالحمید موصلی. آغاز:

عدو المرء اولاد و مال

لو اسعهم اساودها صلال

احاول طولهم وهو المحال

لاهل الدهر آمال طوال

واطماع ولو طال المطال^{۴۶}

۲۸۱. دعای بی نقطه، آغاز:

الم، الله لا اله الا هو، هو العلی وله الاسماء

الاعلی، الالاء العطاء، السامح المادح الممدوح

الروح المراح المصرح الملحح المصحح، الاحد

الصمد، الواحد الاحمد، الحامد المحمود، الواعد

الموعود، الممدود الودود المورود.^{۴۷}

۲۸۲. پیرامون دعای فوق، دو صفحه بی نقطه و به فارسی توضیحاتی داده شده است. آغاز:

هر که در سحر و مسا عمل آورد مراد در سد دعاء صدوده

اسم در کلام ملک علام واسطه رسول دار السلام و طول

عمر و حصول مال و اموال و اولاد در هر ماده و مواد

هر کس رسم او را در سحر و مسا عمل آورد در سلسله

۳۸. الذریعه، ج ۱۷، ص ۱۳۱.

۳۹. همان، ج ۹، ص ۷۸۰ و ج ۱۷، ص ۱۳۱.

۴۰. همان، ج ۱۷، ص ۱۳۲ و ص ۷۸۰.

۴۱. همان، ج ۲۲، ص ۲۲۳.

۴۲. همان، ج ۱۷، ص ۱۳۲.

۴۳. همان، ج ۹، ص ۶۲ و ج ۱۷، ص ۱۳۲.

۴۴. در الذریعه، ج ۹، ص ۳۴۰ سال فوت او ۶۷۹ ثبت شده ولی در ریحانة

الادب، ج ۲، ص ۲۶۷، سال ۶۲۹ ضبط گردیده است. ظاهراً تاریخ

دوم صحیح است؛ زیرا او معاصر خاقانی بوده است و آخرین سالی که

برای فوت خاقانی گفته اند سال ۵۹۵ است.

۴۵. خزانه عامره، بلگرامی، چاپ سنگی، ص ۲۲۴.

۴۶. فاکهة الندماء فی مراسلات الادباء، ناصیف یازجی، ص ۶۰.

۴۷. نسخه خطی به شماره ۲۳/۲۱۸، کتابخانه آیت الله گلپایگانی. در منابع

روایی چنین دعایی را نیافتیم.

است. آغاز:

زارنی محبوب قلبی سحرأ
سحرأ محبوب قلبی زارنی
ینثنی کالغصن لینأ قسدہ
قدہ کالغصن لینأ ینثنی^{۵۷}

۲۹۲. عبدالصمد بن عبدالله باکثیر (م ۱۰۲۵ق) نیز همانند
قطعه قبل، قصیده زیر را سروده است. آغاز:

تیمنی من هویت واکمدی
واکمدی من هویت تیمنی
حیرنی من سناه حسین بدا
حین بدا من سناه حیرنی^{۵۸}

۲۹۳. مجدول در ذکر عترت نبی یا رساله بی الف در احوال
پیامبر و امامان، نظام الدین علی بن محمد واعظ هروی شامی،
خطی، کتابت: قرن ۱۱. آغاز:

صنوف حمد بی حد و قبول شکر بی عدد در نعمت
حضرت معبودیست که ...^{۵۹}

۲۹۴. ابن حجت تنها از اسم های مصغر در سروده خویش
بهره برده است. آغاز:

طریفی من لیلیات الهجیر
مقیریح الجفین من السهیر
نویرک فی الخدید کوی قلبی
نضحت من الحریق یا نویری^{۶۰}

○

اهل صلاح و سواد درآمده.^{۴۸}

۲۸۳. ابن ابی جعفر یزیدی در بیت زیر تمام حروف الفبا را
به کار برده است:

ولقد شجنتنی طفلة برزت ضحی
کالشمس خشما العظام بذی الغضا^{۴۹}

۲۸۴. موارد الکلم و سلک درر الحکم، ابوالفیض فیضی
هندی.

این رساله که تماماً بی نقطه است در علوم مختلف نگاشته
شده است.^{۵۰}

۲۸۵. احمد بن محمد علی مدرس در آغاز و انجام هر بیت،
دو واو را به کار برده است. آغاز:

و واد به قد کان بالصحب جمعنا
ولکنهم للقلب بالبعد قد کوا
و وقد ناری هجرهم و بعادهم
وللجسم منی یا خلیلی قد شووا^{۵۱}

۲۸۶. ابراهیم بن محمد قرشی معروف به ابن زقاعه
(۷۴۵-۸۱۰ق) نیز قطعه زیر را به شیوه قصیده قبل سروده است.

آغاز:

و وردی خسد نرجسی لوا حظ
مشایخ علم السحر عن لحظه ر ووا
و ووات صدغیه حکین عقاربا
من المسک فوق الجلنار قد التوا^{۵۲}

۲۸۷. قاضی حسین میددی (قرن ۹) در منشآت خود نامه ای
نگاشته است که تماماً از آیات قرآن بهره برده است.^{۵۳}

۲۸۸. درر الکلام، بی نقطه، خطی، به درخواست
عبدالخالق بن هاشم نوشته شده.^{۵۴}

۲۸۹. نامه بی الف، سالک العارفین، خطی، کتابت:
۱۲۳۱ق.^{۵۵}

۲۹۰. خطبه بی نقطه، نواب علینقی میرزا، خطی، کتابت:
۱۲۳۱ق.^{۵۶}

۲۹۱. حیدر بن محمد رومی قصیده ای سروده است که
کلمات مصرع های دوم از هر بیت همان کلمات مصرع های اول
است؛ با این تفاوت که واژه های آغاز و انجام را جا به جا کرده

۴۸. همان.

۴۹. الحدائق البدیعة، حدیقه ۲۵.

۵۰. الذریعه، ج ۲۳، ص ۲۱۶.

۵۱. نفحة الريحانة و ورشحة طلاء الحانة، محمد امین محبی (م ۱۱۱۱ق)،
تحقیق: عبدالفتاح محمد، چاپ اول، ۱۳۸۹ق، ج ۴، ص ۳۹۰.

۵۲. همان.

۵۳. آینه پژوهش، ش ۵۱، ص ۵۹.

۵۴. فهرست نسخه های خطی کتابخانه مجلس سنا، ج ۱، ش ۲۵۱/۲.

۵۵. فهرست نسخه های خطی کتابخانه ملی ملک، ج ۹، ش ۶۰۷۷/۷.

۵۶. همان، ج ۹، ش ۶۰۷۷/۸.

۵۷. نفحة الريحانة، ج ۳، ص ۵۴۵.

۵۸. همان، ج ۳، ص ۵۵۲.

۵۹. فهرست نسخه های خطی کتابخانه ملی ملک، ج ۵، ش ۳۳۷/۲.

۶۰. روضات الجنات، محمد باقر خوانساری، تهران، اسماعیلیان، ج ۵،
ص ۸۲.